РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дфн Милена Георгиева Кирова, СУ „Св. Кл. Охридски“

на материалите, представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност ‘професор’
в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“

по област на висше образование 2. Хуманитарни науки,

професионално направление 2.1. Филология (Българска литература – Българска литература след Първата световна война)

В конкурса за ‘професор’, обявен в Държавен вестник, бр. №40 от 14. 05. 2021 г. и в интернет-страница на Пловдивски университет "Паисий Хилендарски" за нуждите на катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ към Факултет Филологически, като кандидат участва единствено доцент дфн Татяна Иванова Ичевска от Пловдивския университет.

1. Общо представяне на получените материали

Със заповед № Р33-3117 от 12. 07. 2021 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски" (ПУ) съм определена за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност ‘професор’ в ПУ по област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление професионално направление 2.1. Филология (Българска литература – Българска литература след Първата световна война), обявен за нуждите на катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ към Филологическия Факултет.

За участие в обявения конкурс е подал документи **единствен кандидат**:

доц. дфн Татяна Иванова Ичевска от Пловдивския университет

Представеният от доц. Ичевска комплект материали на хартиен носител **е** в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- Професионална биография
- Извлечение за присъствие в регистъра на академичния състав
- Списък на публикациите по по процедурата за заемане на академичната длъжност „професор“

- Подписана страница за изпълнение на минималните изисквания към научната и преподавателска дейност на кандидата за придобиване на академичната длъжност „професор“
- Анотация на представените научни материали на български и английски език
- Приноси на изследването на български и английски език
- Удостоверение за учебната дейност
- Молба до Ректора за допускане до участие в процедурата
- Диплома за доктор
- Диплома за доктор на науките
- Диплома за доцент

Кандидатката доц. Т. Ичевска е приложила общо 21 научни труда, които включват един сборник със статии и студии: „Българската литература. Сюжети, контексти, проучвания“ (Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2021) и 20 отделни статии, голяма част от които е включена в представения сборник.

2. Кратки биографични данни на кандидата

Татяна Ичевска е щатен преподавател към катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ на Пловдивския университет от 1994 г. От 2007 г. води лекции по българска литература след Първата световна война на студенти от Българска филология, Славянска филология и други специалности. Преподава също така в магистърска програма „Методика на обучението по български език и литература“, където чете лекции по българска литература от Първата световна война до наши дни на студенти-неспециалисти. Извън тези основни курсове е преподавала множество избираеми и факултативни дисциплини във времето от 2007 до 2021 година. Участвала е в осем научно-изследователски проекта, била е ръководител на повече от 80 дипломни работи за получаване на бакалавърска и магистърска степен, била е научен ръководител на един докторант, защитил успешно своя труд през есента на 2020 година.

3. Обща характеристика на дейността на кандидата

В продължение на 25 години Татяна Ичевска е била активен и професионално подготвен член на катедра „История на литературата и сравнително литературознание“ в Пловдивския университет. Със своите качества на изследовател и преподавател тя е допринесла за развитието на катедрата и за утвърждаването на нейния авторитет – както вътре в самия

университет, така и навън чрез участието си с доклади на конференции и с публикации в сборниците с материали от тези форуми.

Преподавателската й работа е високо оценена както от нейните колеги, така и от студентите, които вече са преминали през завършен цикъл на обучение. В нея доц. Ичевска винаги се е отличавала с висока професионална подготвеност и много добри педагогически умения.

Освен в областта на литературната история Татяна Ичевска има принос към съвременната българска литература като активен рецензент на нови книги – за периода от 1997 г. до днес тя е автор на 80 рецензии в авторитетни списания като „Летера“ и „Страница“. Участва като съставител и научен редактор в подготовката на 16 сборника с научни изследвания на различна тематика.

Приноси на основния труд, представен на конкурса

Книгата, с която доц. Ичевска се явява на обявения конкурс за академичната длъжност „професор“, представлява сборник с литературни изследвания – статии и студии, писани в продължение на две десетилетия. Сборникът е композиран на тематичен принцип, като са обособени три части, всяка от които съдържа между пет и осем отделни изследвания. Макар че са написани на различна тематика и по различно време, статиите са подбрани така, че да имат общ фокус в интереса към нравствените измерения на човешкото битие.

Първа част – „Изкушения и изкупления“, съдържа пет текста, които разглеждат – в различни произведеия от различни автори, исторически специфични възгледи за жената и женствеността в българската литература. Като изходна точка на популярното мнение по този въпрос нерядко се използва българският фолклор, изобилстващ с примери в тази посока. Литературната жена е разкрита като средоточие на представите за грях, изкушение и съответно – за необходимостта от изкупление в литературната етика на мъжете-писатели.

Първата статия – „Вода и/ли шампанско“ – формулира два неувяхващи образа в символичната интерпретация на женствеността: жената-вода и жената-вино. И в двата случая образът на жената функционира като огледало на мъжкото желание за желание. Женската символика традиционно пресъздава мъжките еротични фантазии и нерядко (както често във фолклорни и фолклорно-подражателни текстове) намира израз в гастрономически метафори,

до които изследването неминуемо щеше да стигне, ако беше продължило нататък с още текстове.

„Славянската жена в огледалото на литературата ни“ е особено интересна статия с иновативна тематика. Авторката прави любопитна типология на женствеността върху основата на националната принадлежност. Образите на рускини, чехкини, полякини, сръбкини не се срещат твърде често в българската литература, тъй като очевидно не са поразили достатъчно въображението на българските писатели – поради липсата на достатъчно екзотичност навярно. Във всички случаи, които коментира авторката на тази статия, литературните образи на славянски жени нямат пряка връзка с някакво конкретно и достоверно знание и точно затова изразяват популярните предубеждения на няколко различни епохи. Предхождащи работата с определени автори и произведения, в началото на статията са направени обобщения за отношението на българската литература по принцип към жените-чужденки, и те намират съответствие и подкрепа в коментара, който идва след тях. Тези обобщения наистина са валидни върху основата на използвания материал, но подлежат на корекция, ако разширим неговия обхват. Особено рязко ще се промени ситуацията, ако включим един друг, традиционно пренебрегван дял на българската литература – творчеството на жените-писателки, например между Освобождението и края на Първата световна война. Там бихме могли да открием множество случаи, направо цяла алтернативна линия в изображението на чужденката, включително на славянката-чужденка. Съвсем накратко ще маркирам примера на писателки като Вела Благоева и Ана Карима, чиито чужденки са много далече и дори непобираеми в клишетата, с които работи това изследване.

Следващите две статии от първата част – „Блудната жена в българската литература“ и „Грешка и грях в творчеството на Йордан Йовков. Образът на „разваленатa жена“ у Йовков“ – имат принципно общ обект на изследване, който трябва да бъде дефиниран като „мъжки представи за женската „блудност“ в българската литература“. Ще се опитам да обясня защо.

Първата статия прави кратка типология на мотивите, чрез които „блудността“ битува в българската литература: каещата се блудница, жената като изкушение-изпитание за вярата на мъжа, демоничната жена. Трите мотива са проследени през творчеството на няколко известни писатели: от Л. Каравелов през Вазов в „Под игото“ към Елин Пелин, Йовков, Д. Димов и малко отвъд. Авторката се стреми да се откъсне от твърде последователната линия на „големите имена“ и търси излаз в литературната периферия, когато трябва да коментира образа на проституиращата жена. Това, което й липсва обаче, е алтернативната линия, реализирана чрез творчеството на различни писателки. Тази линия изобщо не се побира във

финалното и окончателно заключение: „… като цяло отношението към блудницата в българската литература се люшка от категоричното желание „Да я няма!“ до страстния копнеж по прекрасната „вещица“ (с. 71). Впрочем има и немалко мъже-писатели, които остават извън нормите на този клиширан път.

Отново интересно намерена е тематиката на последната статия от този раздел: „Голготата на българските „царици“, тъй като става въпрос не за обикновени, исторически документирани владетелки, а за символични царици, т.е. за жени, които „не са царици по своя произход или потекло, а биват фигуративно припознати като такива в резултат на определени свои качества (или действия)“ (с. 90). В групата на проследените образи попадат учителката Цонка от „Казаларската царица“, Райка (Райна) Княгиня от Записките на З. Стоянов и, разбира се, Търновската царица. От голяма полза на тази статия и повод за още по-интересни заключения би било задълбоченото проучване върху Райна Княгиня, направено от Татяна Стойчева преди близо двайсет години. Казвам това във връзка с друга забележка към книгата на доц. Ичевска. Щеше да бъде добре, ако всеки от включените в нея текстове беше придружен с някакъв вид указание за времето и мястото на неговата първа публикация – практика, която така или иначе се наложи през последните десетина години. Освен че щеше да очертае пътя, по който е вървяло развитието на самата авторка, това щеше да даде и времеви контекст, в който нейните работи можеха да са (или да не са) контактували с други изследвания по същата или близка тематика.

Втората част на сборника е озаглавена „Светове, желания и страдания“; тя е съставена от шест изследвания между 10 и 35 страници на дължина, с доста разнообразна тематика. Първите две са най-големи, истински студии – както по обем, така и по тематичен обхват. „Да полетиш с перо от ангел“ интерпретира творчеството на А. Каралийчев от нова гледна точка: през фокуса на твърдението, че „Каралийчев непрекъснато припомня и доразвива мотиви и образи от дебютните си поетически текстове в следващите си (зрели) сборници с разкази, пътеписи и приказки“ (с. 111). В първата половина на студията са разгледани разказите от сборника „Ръж“ с акценти върху проблеми от нравствено естество: за греха, прошката и наказанието, за объркания човек, за смъртта и пътя, който тръгва след нея. Във втората половина са разгледани въпроси на поетиката, специфична за разказите от този сборник.

„Село и техника в белетристиката след Първата световна война“ е втората студия във втората част. Темата безспорно е интересна, макар че обхватът на изследването е ограничен до любопитното съчетание на Йовков, Чудомир и Г. Караславов. Това, което интерпретира авторката, е как „се четат някои знаци на техниката“ през 30-те – 40-те години на 20 век.

Отговорите, които дава, проследявайки „Жътварят“, „Снаха“ и някои от разказите на Чудомир, отвеждат към възможността да се дефинират три типа отношение на българския селянин между двете световни войни към техническия прогрес.

Третата, четвъртата и петата статии от втората част допълват задълбочения интерес на доц. Ичевска към двама автори, които много често (в една или друга степен) са били обект на нейната изследователска практика. Става въпрос за Д. Димов и Ем. Станев, а към тях трябва да добавим и Йовков, който присъстваше в първата и ще се появи отново в третата част на сборника.

„Столицата и провинцията в романите на Д. Димов“ разработва една опозиция, много характерна за творчеството на Димов, при това в обхвата на изследваните произведения попадат и не твърде известни, радко интерпретирани творби като „Ахилесова пета“ и незавършеният „Роман без заглавие“. Авторката много добре очертава литературния профил на двата топоса. Столицата, от една страна, с нейни черти като лукс, нравствена разпуснатост, анонимност сред огромната маса хора, и провинцията – от друга страна. Димов е пристрастéн към портретирането на живота в малкия град от 30-те – 40-те години на 20 век, като акцентува преди всичко върху скуката и еднообразието на този живот. Разбира се, това е клишираната опозиция център-периферия в мисленето на модернистите от първата половина на 20 век. Анализът на Т. Ичевска отваря пролуки към интересен дебат върху популярните клишета в творчеството на Димов, без сам да стига до него.

Прескачам четвърта и пета статии (върху творчеството на Ем. Станев), за да откроя приноса на последното изследване в тази част – „Хетеротопията *Трудов лагер*: Антон Балаж, „Лагерът на леките жени“ и Атанас Липчев, „Тихият бял Дунав“. Тук много неща са добро попадение на авторката: най-напред темата за трудовите лагери на държавния комунизъм, върху която е работено малко у нас, след това двамата автори (за разлика от Балаж в Словакия, Липчев е малко, и то несправедливо, известен в България) и накрая големите разлики в поетиката на двете произведения („Лагерът“ има и български превод). Авторката добре очертава спецификата на разказа в двата романа. Балаж интерпретира темата в ироничен, забавен постмодерен режим (неговият роман е написан през 1993), докато Ат. Липчев (според Т. Ичевска това е първият български роман, заговорил по темата за трудовите лагери) е много сериозен и напълно вдаден на изобличението, което си е поставил за цел. Статията обобщава тези два типа изображение като два различни модела на прехода, който извършват източноевропейските посттоталитарни култури в края на 20 – началото на 21 век.

Специален акцент в приносните достойнства на книгата внася третата част – „Гледни точки. (Не)съответствия“. Осемте статии, включени в нея, повече от всичко дотук са изградени върху конкретен фактологичен материал, който прави техния принос добре документиран и в този смисъл безспорен. Искам да подчертая трудната издирвателска работа, която е предхождала написването на статиите, работата с архивни, трудно достъпни книги и списания от времето между двете световни войни. Откритията, направени в тази част, имат не само литературоведска, но и по-общо културноисторическа значимост.

„Йовковите разкази – издания и преиздания“ изглежда на пръв поглед неувлекателна, дори малко скучна тема, но статията, назована така, представлява истински увлекателен разказ за това как издателската практика може да бъде вид институция, която привилегирова едни за сметка на други произведения от Й. Йовков и по този начин задава посоката на неговото четене през призмата на една конкретна идеология. Натрупан е богат фактологичен материал върху Йовков и този материал дава основата за убедителна литературноисторическа интерпретация.

„Йовковите картини“ е различно, но също интересно изследване. Това всъщност е най-дългият текст в сборника, пълноценна студия със своя обем от 40 страници. На дневен ред е поставен проблемът за диалога между изобразителното изкуство и художествената литература. (Изглежда, че този проблем натрупва все повече актуалност, защото само преди няколко месеца една силна докторска дисертация, защитена във ВТУ, обсъди подробно сюжета на диалога между литературни послания и визуално изкуство чрез различните корици на един сборник с разкази от Елин Пелин.)

Доц. Т. Ичевска е тръгнала в друга посока. Тя открива и проследява невидян досега паралел между Йовковия тип повествование и военната практика на професионални български художници по време на двете балкански и Първата световна война. По-нататък тя коментира високия художествен статус на визуалната терминология в разказите на Йовков. „Окото е основното сетиво, посредством което героите (и особено аз-разказът) се ориентират за ставащото около тях“ (с. 272), обобщава авторката. Съвсем същото обаче може да се каже за писането на друг наш класик, Алеко Константинов. Много продуктивно изглежда да се продължат и задълбочат тези наблюдения върху значимостта на визуалното възприятие в българската литература, но и в механизмите, които изграждат един добър писател по принцип.

Й. Йовков наистина е привилегирован, дори най-привилегированият, писател в изследователската практика на Т. Ичевска. И следващите две статии в последната част са посветени на него. В първата от тях се коментират илюстрованите издания на Йовковите

разкази, във втората се прави подробен анализ на словашкия превод, който има романът „Жетварят“. Следващите три статии са посветени на Д. Димов и Ем. Станев, а последната прави практически принос към опознаване на литературните връзки между България и Словакия след 1989 година.

Приноси (научни, научно-приложни, приложни) и цитирания

Представеният на конкурса сборник се състои от 19 статии и студии на различни изследователски теми. Във всички тях се правят приносни наблюдения върху историята на българската литература през 20 век, повдигат се някои непоставени до този момент от българското литературознание въпроси (посочила съм ги в своите наблюдения по-горе), правят се обобщения върху основата на добра информираност и задълбочен анализ. Специално искам да подчертая, че тези статии не се припокриват с тематиката и наблюденията в двете книги, с които Татяна Ичевска е участвала в предходните две процедури: за придобиване на академичната длъжност „доцент“ и на научната степен „доктор на науките“. Включените в сборника изследвания показват, че тяхната авторка е учен с вече изграден профил и разпознаваемо присъствие в българското литературознание. Те демонстрират нейните умения за добра историческа ориентация, задълбочен критически анализ и за самостоятелни, убедителни разсъждения в разнообразни тематични посоки.

Спазени са количествените показатели за заемане на академичната длъжност „професор“.

Доц. Ичевска е национално утвърден учен с участие в международни научни форуми и принос към изследване на българо-словашките литературни връзки.

5. Критични забележки и препоръки

Доколкото имам някои забележки и препоръки, отбелязала съм ги вътре в наблюденията си върху конкретни статии от представения сборник.

6. Лични впечатления

Имам лични впечатления от професионалните изяви на Т. Ичевска, натрупани в продължение на две десетилетия. Личното ми мнение е, че тя е много сериозен, задълбочен и самодисциплиниран изследовател на българската литература.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Документите и материалите, представени от доц. Т. Ичевска **отговарят на всички** изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Кандидатът в конкурса е представил **достатъчен** брой научни трудове, публикувани след материалите, използвани при защитата на ОНС ‘доктор’ и „доктор на науките“. В работите на кандидата има оригинални научни приноси, които са получили международно признание, като представителна част от тях са публикувани в списания и научни сборници, издадени от български академични издателства.

Научната и преподавателската квалификация на доц. Т. Ичевска **е несъмнена.**

Постигнатите от доц. Ичевска резултати в учебната и научно-изследователската дейност **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и на съдържащите се в тях научни приноси, намирам за основателно да дам своята **положителна** оценка и **да** препоръчам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на Филологическия факултет за избор на доц. дфн Татяна Ичевска на академичната длъжност „професор“ в ПУ „П. Хилендарски“ по професионално направление 2. 1. Филология (Българска литература – Българска литература след Първата световна война).

08. 08. 2021 г.

Рецензент: .....

(проф. дфн Милена Кирова)